

A hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztési tervének telematikai koncepciója

A hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztése a Nemzeti Informatikai Stratégiában felvázolt koncepción alapszik. A fejlesztési stratégiai terv annak a lehetőségét teremti meg, hogy a meggondolatlan döntéseket a végiggondolt döntések, az ad hoc változtatásokat a stratégiai fejlesztési koncepciók váltsák fel, azaz a könyvtári információs hálózat kialakításának területén jelen lévő fejlődés és megtorpanás, fejlesztés és hiány, végiggondolt tervezés és meggondolatlan döntés ellentétpárjaiból a pozitív irányultságúak győzzenek.

Az információs társadalom alapvető információs szolgáltatási rendszere a nyilvános könyvtári ellátási rendszer, amely állampolgári joggal biztosítja az információhoz való szabad hozzáférést.

A stratégiai fejlesztést meghatározó jelentősebb tényezők:

- azok a politikai szándékok, amelyek az információ és az információs szolgáltatás számára prioritást kívánnak biztosítani;
- azon szaktörvények és kormányzati programok – felsőoktatási, közoktatási, kulturális –, amelyek forrást biztosítanak erre a területre;
- azok a gazdasági tényezők, amelyek meghatározzák a közgyűjteményi és közművelődési intézmények és intézményrendszerek fenntartói lehetőségeit;
- azok a társadalmi tényezők, amelyek meghatározzák, hogy az információt kik és milyen mértékben igénylik a társadalom életében való részvételi igény szélesedése során;
- azok a technológiai tényezők, amelyek lehetővé teszik a korszerű hálózati infrastruktúra kialakítását az ország egész területén, a kistelepülésekig bezárólag, és a megfelelő, igényelt információkészlet létrehozását és bővítését.

A hazai könyvtárügy jövőképe

Az információs társadalom alapintézménye az információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató intézmény: a könyvtár.

A könyvtári rendszer jövőképét az alábbi trendek határozzák meg:

- az információhoz való korlátok nélküli, szabad, azonnali hozzáférés biztosítása;
- a digitalizáció széles körű elterjedése;
- a falak nélküli virtuális könyvtár szerepének megnövekedése;

- a hálózatok közötti együttműködés a gazdaság, a kultúra, a tudomány, az államigazgatás területén;
- a globalizáció, az egész világra kiterjedő együttműködés az információgyűjtés, feldolgozás, szolgáltatás területén;
- a tájékozott városok, régiók kialakulása;
- az információs technológia gyors léptékű fejlődésének hatásai.

Az átfogó cél megfogalmazása

A hazai és nemzetközi információhoz és tudásanyaghoz való szabad hozzáférés biztosításával a könyvtári hálózat egésze legyen alkalmas:

- az állampolgári, a demokratikus jogi szabályozások megismerésére, és így a demokratikus jogállamiság továbbfejlesztésére;
- a gazdaság, a piaccgazdálkodás kérdéseiben való eligazodásra, illetve az ehhez kapcsolódó információk aktív felhasználására;
- az oktatás különböző szintjeiben részt vevők segítésére;
- az egész életen át tartó tanulás támogatására;
- a kulturális, művészeti terület megismerésére, és az abban való részvétel támogatására;
- a szabadidő hasznos eltöltésének segítésére;
- azon készségek (írni-olvasni tudás) kifejlesztésének segítésére, amelyek az előbbi tevékenységek aktív használatához szükségesek.

Összefoglalva, a cél: a „tájékozott ország”, azaz az információhoz hozzáférő állampolgárok országának megvalósítása.

A tájékozott ország az információhoz hozzáférő városok, települések hálózata. A hálózat a városi, települési alaphálózatokra épül, amelyek lehetővé teszik, hogy a helyi intézmények, vállalkozások, különféle szervezetek és a lakosság is bekapcsolódjanak a hálózatba, és ezáltal javuljon az életmi-

nőség, a hatékonyság, és az ország gazdasági versenyképessége növekedjen.

A tájékozott ország céljának elérésére a rendszer elemeinek szakaszos, időben átfedő fejlesztésére van szükség:

- a telematikai (távközlési és számítástechnikai) infrastruktúra folyamatos és szakaszos fejlesztése;
- a könyvtárak információs és kommunikációs technológiai fejlesztése;
- az osztott katalogizálási rendszer létrehozása;
- az egyetemi, felsőoktatási könyvtárak kiemelt fejlesztése;
- az információt szolgáltató könyvtárak helyi rendszereinek korszerűsítése;
- az iskolai könyvtárak modernizálása;
- a teleházak kialakítása a kisebb települések könyvtáraiban.

A területi együttműködés mellett fontos a szakkönyvtárak, felsőoktatási könyvtárak szakterület szerinti együttműködése is. A szakterületi együttműködés ugyanakkor kiegészülhet a területi, a regionális elv érvényesítésével is.

A program fontos eleme a létrejövő információs hálózat tartalmi feltöltése, az információkészlet létrehozása és bővítése.

Ennek során

- fejleszteni kell a gazdasági, önkormányzati, kormányzati adatbázisokat;
- elvégezni a kulturális vagyon digitalizálását (elektronikus könyvtárak, múzeumok, képtárak, közművelődési intézmények stb.);
- végrehajtani a könyvtári katalógusok retrospektív konverzióját (azaz visszamenőleges számítógépre vitelét, megteremtve ezzel a hagyományos katalógus kiváltását a számítógépes katalógussal);
- megvalósítani a multimédia-alkalmazásokat.

Tehát a program alappillérei, azaz a fejlesztendő területek:

- a NIIF által üzemeltetett HBONE hálózat szolgáltatásaira alapozott hálózati kapcsolatok továbbfejlesztése;
- ennek eredményeként az ország minden településének, és ha a lehetőségek engedik, a határon túli magyar közösségek kijelölt településeinek bevonása a könyvtári információs rendszerbe;
- a hálózat információkészlettel való megtöltése;
- az információs vagyon digitalizálása.

A program megvalósításának feltételei:

- a létrejövő infrastruktúra folyamatos üzemeltetésének biztosítása,
- az új eszközök és módszerek használatának elsajátítására szolgáló képzés és továbbképzés megszervezése.

Ha könyvtári-informatikai rendszer hálózta be az országot, és a könyvtár lesz a legjelentősebb központja a tájékozódásnak, tanulásnak, önképzésnek, művelődésnek, rekreációs, turisztikai tevékenységnek, gazdasági, önkormányzati és kormányzati információs szolgáltatásoknak, akkor elkerülhetjük azt a nemkívánatos helyzetet, hogy a társadalom kettéváljon információgazdagok és információszegények rétegére.

A könyvtárak informatikai infrastruktúrájának fejlesztése

Ide tartozik a könyvtárak nagyterületi hálózatba való bekapcsolása, a megfelelő fogadó számítógépek és szoftverek biztosítása, valamint (amennyiben indokolt) a lokális hálózat kialakítása. Az infrastrukturális fejlesztést a könyvtárak három kategóriájára kell megvalósítani, annak függvényében, hogy az intézmény milyen szerepet tölt be a könyvtári hálózatban, és hogyan vesz részt a munkamegosztásban.

Nemzeti Könyvtár: nagysebességű és sávszélességű hálózati csatlakozás, fejlett lokális hálózat sok munkahellyel, nagy tárkapacitás, nyitott rendszerű szoftver.

Országos szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak, megyei könyvtárak: megfelelő sebességű csatlakozás, fejlett lokális hálózat sok munkahellyel, nagy tárkapacitás, nyitott rendszerű szoftver.

Városi könyvtárak, főiskolai könyvtárak, intézményi könyvtárak: bérelt vonal vagy telefonvonalas kapcsolat, lokális hálózat (nagyobb könyvtárakban), nagy teljesítményű kliens gépek és szoftverek.

Községi könyvtárak: megfelelő technikai be rendezések a lelőhely-nyilvántartás eléréséhez, Internet-csatlakozás.

Az intézmények hálózatba szervezése, munkamegosztás

A könyvtárak világszerte az információs struktúra legnagyobb adatszolgáltói. Ezt a tevékenységet hálózatba szervezve, az ésszerű munkamegosztást megvalósítva kell végezniük. A munkamegosztás és a hálózati elv érvényesül a dokumentumok és az információ feldolgozásában (közös katalogizálás, szakosított adatbázis-építés), valamint a dokumentumellátásban.

Külön figyelemmel kell kíséni a párhuzamos fejlesztések elkerülését, a különböző intézménytípusok együttműködését. Érvényes ez a hálózati kialakításokra és az adatbázis-építésekre is.

Közös katalogizálás

A részt vevő intézmények a dokumentumfeldolgozást együttműködésben végzik, így minimálisra csökken a párhuzamos munka. A közös katalogizálás feltétele, hogy a résztvevők hálózatba legyenek kapcsolva, rendelkezzenek a megfelelő hardverrel és szoftverrel, legyen egy szerver a feladatra alkalmas szoftverrel, legyenek megfelelő szabályok, szabványok a feldolgozás tartalmát illetően.

A közös katalogizálás (és a retrospektív adatbevitel) eredményeként létrejövő online katalógust a teljes kifejlődés után az ország állományának csaknem 100%-át lefedő, megközelítőleg 120–140, a közös munkában részt vevő könyvtár és a hozzájuk kapcsolódó mintegy 60, csupán használó könyvtár fogja igénybe venni.

Szakosított adatbázis-építés és -szolgáltatás

A könyvtárak munkamegosztásában hozzájárul a szakterületi (pl. kulturális, gazdasági vagy jogi szakirodalmi) és területi (pl. helyismereti) információs adatbázisokat, és ezeket teszik hozzáférhetővé a hálózaton. Ugyancsak szükséges a vásárolt adatbázisok hozzáférhetőségének biztosítása a hálózaton.

Dokumentumellátás

A dokumentumokhoz való hozzáférés biztosításában a megvásárlás helyett egyre inkább teret nyer a dokumentumellátás, azaz pl. a folyóirat előfizetése helyett a kívánt cikk másolatát egy ún. dokumentumellátótól rendelik meg, vagy a kért könyvet a dokumentumellátótól kölcsönzés formájában szerzik be. A szolgáltatás működtetéséhez meg kell valósítani az Országos Dokumentumellátási Rendszert, amelynek egyik fontos eleme a *lelőhely-nyilvántartás*.

Az információs vagyon digitalizálása, adatbázisok építése

A világhálózaton hozzáférhető információs tömeg elfedi azt a tényt, hogy ezen a magyar kultúra jelenléte elenyésző. Ezért a program egyik fontos eleme a létrejövő *információs hálózat tartalmi feltöltése*.

Az államnak *egyrészt közvetlenül* részt kell vennie az adatbázisok előállításában, *másrészt* az államnak kell *ösztönözni és összehangolni* a vállalkozói szféra által végzett, a kulturális örökség tartalmi feltárását célzó tevékenységeket.

A már meglévő kezdeményezések közül ki kell emelni a több éve létező *Magyar Elektronikus*

*Könyvtár*at. Elképzelésünk szerint továbbfejlesztését a hazai digitalizálási programmal összhangban kell folytatni.

Fontos feladat a kulturális digitalizálási program koordinálása, a multimédiákkal kapcsolatos eukonform jogi szabályozás meghonosítása, az elektronikus dokumentumok szerzői jogi kérdéseiben kezdeményező szerep játszása, ezen a területen módszertani tevékenységek végzése, továbbképzésének szervezése. Ezen feladatok ellátására jön létre a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár.

A könyvtári szakemberek képzése, továbbképzése

Az információs társadalom által támasztott követelmények, az új és állandóan megújuló technika, az információs robbanás szükségessé teszi az információ feldolgozásával, közvetítésével foglalkozó szakemberek képzését, továbbképzését. A képzés bázisul szolgál majd a Neumann János Multimédia Központba tervezett jól felszerelt oktatási kabinet és a Könyvtári Intézet.

A tervezett program finanszírozásának forrása

A könyvtári (1997. évi CXL.) törvény normatíva alapján számított összeget rendel a közgyűjtemények és közművelődési intézmények informatikai fejlesztésére, és az információs társadalomban betöltött szerepüknek megfelelő tevékenységeik fenntartására. Ez biztosítékot jelent arra, hogy központi finanszírozásból a program megvalósuljon. 1998-ban 316 millió forintot fordítottunk – pályázatok útján – a vázolt program kezdeti lépéseinek megteremtésére. A jövő évtől kezdve ennek legalább a kétszeresével számolhatunk a törvényi garanciák értelmében.

A jelen koncepcióban vázolt program megvalósítása olyan pályázati rendszer szerint történik, amelyben a pályázók a koncepcióban megfogalmazott célokhoz illeszkedő, hároméves átgondolt projekttel pályáznak, és a pályázatokat szakemberekből álló kuratórium bírálja el.

A program ütemezése

1998-ban

Az ütemezés szerinti könyvtárak informatikai infrastruktúrájának és információs technológiájának fejlesztése.

Az osztott katalogizálás lehetőségének megteremtése és működtetésének elkezdése.

Legalább 10 megyei könyvtár számára az osztott katalogizáláshoz való hozzáférés biztosítása.

A könyvtári katalógusok retrospektív konverziójának folytatása.

A Magyar Elektronikus Könyvtár tevékenységének támogatása.

Pályázatok kiírása a szakterületi, kormányzati, önkormányzati és közhasznú információs adatbázisok létrehozására, fejlesztésére, szolgáltatására. Az Országos Dokumentumellátási Rendszer kialakításának megkezdése.

A korszerű informatikai ismereteket nyújtó képzési metodika kidolgozásának kezdete.

1999-ben

A jelenlegi 16 résztvevő mellett még legalább 30 jelentős gyűjteménnyel rendelkező könyvtár bevonása az osztott katalogizálásba (beleértve az országos múzeumok könyvtárait is).

Biztosítani kell az összes megyei könyvtár számára az osztott katalogizálásban való részvételt.

Folytatni kell a városi könyvtáraknak az országos hálózatba történő bekapcsolását.

Meg kell kezdeni a könyvtárközi kölcsönzés online menedzselését.

Ki kell építeni, illetve korszerűsíteni kell a közgyűjtemények lokális rendszereit.

Pályázatokat kell kiírni a kulturális örökség digitalizálására.

Pályázatokat kell kiírni a szakmai, kormányzati, önkormányzati, közhasznú információs adatbázisok létrehozására, fejlesztésére, szolgáltatására.

A digitális információkra vonatkozó adatbázisok feltöltésének és aktualizálásának folytatása.

A képzés (internetes távképzés) folytatása.

2000-ben

Át kell adni a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtárát.

Korszerűsíteni kell a könyvtárak lokális rendszereit, ahol szükséges, végre kell hajtani a számítástechnikai generációváltást.

Folytatni kell a városi könyvtárak országos hálózatba kapcsolását.

Biztosítani kell a nagyobb városi könyvtárak számára az osztott katalógus elérését.

Újabb jól informált települések, városok, régiók kialakítása.

Különböző, a millenniumi ünnepi évfordulóhoz kapcsolódó multimédia-alkalmazások létrehozása és megvalósítása.

A hároméves kormányprogram keretében létesített kezdeményezések, fejlesztések, újdonságok megfelelő, ünnepi bemutatásának megszervezése a hazai és külföldi szakemberek, érdeklődők és ide látogatók számára.

Irodalom

Az MKM Kulturális Örökség Főosztályának és Könyvtári Osztályának koncepciója az országos könyvtári és közgyűjteményi információs hálózat fejlesztési programjáról. Bp. 1997. 7 p. kézirat. (A kéziratot véleményezésre megküldtük a szakmai és érdekképviselői szervezeteknek, és azok jelentős részét figyelembe vettük, a szövegbe építettük.)

RÓNAI I.–SKALICZKI J.: A könyvtárak szerepe az információs társadalomban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. szeptember, p. 39–45.

Tájékoztató a Kormány részére A millenniumi megemlékezések informatikai programjaként megvalósuló országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztéséről és a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtárról. MKM, Bp. 1998. 14 p.

Public Libraries and the Information Society. Brussels, 1997. 370 p.

Libraries in the Information Society, Synopses of projects. EC, DGXII-E4, 1996.

Felsőoktatási informatikai stratégia. MKM, Bp. 1998. 97 p.

Telematics for Libraries. European Commission, DG XIII-E/4, 1998. 84 p.

Beérkezett: 1998. XI. 4-én.

Állást kínál

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár **osztályvezetőt keres a kiadványbeszerző és -feldolgozó osztályra.** Követelmények: felsőfokú könyvtárosi végzettség, angol nyelvtudás, jártasság számítógépes könyvtári rendszerek használatában, többéves gyakorlat. Jelentkezés szakmai önéletrajzzal **Szántó Péter** igazgatónál, 1088 Budapest, Múzeum u. 17., tel.: 338-4837, fax: 318-0109, e-mail: dirlibr@omk.omikk.hu